

Тема 8. Міжнародні розрахунки і банківське обслуговування зовнішньоекономічної діяльності

План

1. Сутність міжнародних розрахунків та необхідність банківського обслуговування у сфері зовнішньоекономічної діяльності.
2. Форми розрахунків: аванс, акредитив, інкасо, платіж за відкритим рахунком, банківський переказ.
3. Види і засоби платежу.
4. Готівковий платіж, авансовий платіж, платіж у кредит.
5. Вексель, чек.
6. Основні види банківських послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності.
7. Документальне оформлення банківських операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності: депозитних, розрахункових, валютообмінних та кредитних операцій.
8. Кореспондентські відносини у сфері зовнішньоекономічної діяльності.
9. Форми кредитування експортерів та імпортерів.
10. Платіжні системи: SWIFT, CHIPS, TARGET.
11. Система клірингу.
12. Оцінка надійності та вибір комерційних банків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

1. Сутність міжнародних розрахунків та необхідність банківського обслуговування у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Порядок проведення банками операцій з іноземною валютою регламентується чинним законодавством України, зокрема, Декретом Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і контролю" та понад 100 нормативними актами НБУ.

Для одержання валютної ліцензії банки повинні представити НБУ такі документи:

- 1) заяву на одержання валютної ліцензії з економічним обґрунтуванням необхідності здійснення валютних операцій;
- 2) банківську ліцензію та її копію;
- 3) бухгалтерську звітність за основний фінансовий рік та акт останньої ревізії;
- 4) довідку про технічну готовність банку для здійснення таких операцій;
- 5) довідку про наявність кваліфікованого персоналу;
- 6) довідку про організацію внутрішньобанківського контролю.

Ліцензії, які надають банкам на здійснення валютних операцій, бувають декількох видів:

- 1) одноразові;
- 2) внутрішні;
- 3) внутрішньо розширені;
- 4) генеральні.

Внутрішня ліцензія дає право банкам здійснювати операції в іноземній валюті на внутрішньому валютному ринку.

Внутрішньо розширена дозволяє банкам здійснювати операції на внутрішньому валютному ринку, а також встановлює кореспондентські відносини з іноземними банками, однак в обмеженій кількості (не більше 6).

Генеральна ліцензія дозволяє проводити валютні операції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Відповідно до отриманих ліцензій, банки можуть проводити такі операції в іноземній валюті:

- 1) ведення валютних рахунків клієнтів (поточних, депозитних, розподільчих);

- 2) неторговельні операції (обмін валюти через обмінні пункти, валютне обслуговування фізичних осіб тощо);
- 3) встановлення прямих кореспондентських відносин з іноземними банками;
- 4) операції за міжнародними торговельними розрахунками;
- 5) операції з торгівлі валютою на внутрішньому валютному ринку;
- в) операції зі залучення та розміщення валютних коштів на міжнародних ринках;
- 7) проведення конверсійних операцій на міжнародних ринках;
- 8) інші операції.

Операції з валютними цінностями поділяють на два види:

- 1) поточні операції;
- 2) операції, пов'язані з рухом капіталу.

До поточних операцій відносять:

— перекази в Україні та з українською іноземною валютою без відстрочки платежів за експортно-імпортними операціями, а також для розрахунків, які пов'язані з кредитуванням експортно-імпортних операцій на строк не більше 180 днів;

— одержання та надання фінансових кредитів на строк не більше 180 днів;

— перекази в Україні та з України дивідендів та інших доходів за вкладками, інвестиціями, кредитами тощо;

— перекази неторговельного характеру, включаючи заробітну плату, пенсію тощо.

До операцій, пов'язаних з рухом капіталів, відносять:

— прями інвестиції;

— портфельні інвестиції;

— надання та одержання фінансових кредитів на строк більше 180 днів;

— надання чи одержання відстрочки платежу на строк більше 180 днів за експортно-імпортним контрактом;

— перекази, проплата права власності на будівлі, споруди та інше майно, а також прав на нерухомість;

— інші операції.

2. Форми розрахунків:

аванс, акредитив, інкасо, платіж за відкритим рахунком, банківський переказ

Форми розрахунків - це сформовані у міжнародній комерційній та банківській практиці і врегульовані законодавством країни-учасника розрахунків способи оформлення, передачі та оплати товаророзпорядчих та платіжних документів, що виконується через банк.

Практика міжнародної торгівлі та банківської практики виділяє п'ять основних форм розрахунків:

- авансовий платіж;
- банківський переказ;
- акредитив;
- інкасо;
- відкритий рахунок.

Ці п'ять форм відрізняються за ступенем вмісту заходів проти ризиків неплатежу, швидкістю отримання валютного виторгу, вартістю розрахунків, наявністю додаткових важелів, що спонукають обидві сторони до сумлінного виконання контракту. У вищезазначеному переліку різні форми розрахунків розміщені у порядку зростання ризиків для експортера та, відповідно, зменшення ризику для імпортера при їх використанні.

Авансовий платіж передбачає передачу покупцем продавцю грошової суми або майнової цінності (сировини, комплектувальних матеріалів, необхідних для виготовлення

замовленого товару тощо) до відвантаження товару (інколи навіть до початку виконання ЗТК) у рахунок виконання зобов'язань за контрактом.

Аванс може надаватись у розмірі повної вартості ЗТК, а також у вигляді частки, певного відсотка від неї.

Авансовий платіж на повну суму ЗТК або попередня оплата є найбільш вигідним для експортера через такі причини:

1) експортер захищений від ризику, що імпортер відмовиться або буде не в змозі оплатити товар, який уже відвантажений;

2) експортер отримує у своє розпорядження вільні кошти, які він може використати на придбання сировини, виплату зарплати, технічне оснащення підприємства тощо;

3) експортер звільняється від необхідності використовувати банківський кредит із сплатою відсотків та інших витрат за користування ним.

Авансовий платіж у вигляді певного відсотка від суми ЗТК є засобом забезпечення зобов'язань покупця за контрактом. У разі відмови імпортера прийняти поставлений товар експортер має право використати аванс на відшкодування збитків. Цей різновид авансового платежу досить поширений у міжнародній торгівлі. Основну частину платежу продавець отримує після відвантаження товару, використовуючи для цього інші форми розрахунків, платіжні та фінансові інструменти.

Авансові платежі становлять, як правило, 10-30 % вартості ЗТК, причому відсоток авансованої частини ЗТК залежить від призначення авансу:

- якщо аванс є завдатком та формою забезпечення зобов'язань, прийнятих імпортером за контрактом, то він становить 10-15 % вартості ЗТК;

- якщо аванс призначений на виконання спеціального замовлення імпортера або поповнення оборотного капіталу експортера, то він становить 30-50 % вартості ЗТК;

- якщо аванс є формою розрахунків за ЗТК із відомим та тривалим партнером або за ЗТК на підставі міжурядових угод, то він може сягати 100 % вартості контракту.

Погашається аванс шляхом заліку при поставці товару, що має бути зафіксовано у ЗТК. Якщо товар поставляється партіями, аванс може бути на обліку до останньої поставки і погашатись при кінцевому розрахунку.

Недоліком авансової форми розрахунків є комплексний ризик імпортера.

Оскільки авансовий платіж є для покупця ризикованою формою розрахунків, він при його використанні часто наполягає на виставленні на свою користь гарантії першокласного банку (гарантії повернення авансового платежу або гарантії належного виконання контракту).

Банківський переказ - це просте доручення комерційного банку імпортера своєму банку-кореспонденту (банку експортера) виплатити певну суму грошей за дорученням та за рахунок переказодавця (імпортера) іноземному отримувачу (бенефіціару, експортеру) із зазначенням способу відшкодування банку-платнику виплаченої ним суми.

Виплата банківського переказу може мати певні умови. Ці умови обумовлюються у контракті і, відповідно, у платіжному дорученні банку. Наприклад, в них може бути умова, що виплата переказу бенефіціару здійснюється після надання ним зазначених комерційних та фінансових документів або проти надання розписки (документарний або умовний переказ).

Оплата товару у формі банківського переказу може здійснюватися:

- до відправки товару, у вигляді авансу;
- після одержання товару, як оплата боргу;
- комбінацією обох способів.

Розрахунки у формі банківського переказу, як і у формі відкритого рахунку, характеризуються простотою оформлення, незначною вартістю, високою швидкістю одержання платежу, але й більшою ризикованістю для продавця. У надійніші вони можуть бути перетворені, як і при відкритому рахунку, використанням різних форм гарантій.

Акредитив - це заповнений на формалізованому бланку договір, у якому банк, що відкриває акредитив (банк-емітент), бере на себе зобов'язання здійснити за розпорядженням та за рахунок покупця платіж зазначеної у ньому суми третій особі (бенефіціару) (при розрахунках готівкою) або акцептувати тратту (при розрахунках у кредит) проти подання продавцем передбаченого у ЗТК комплекту документів, які підтверджують поставку товару згідно з умовами ЗТК. Такий акредитив називається документарним.

Порядок акредитивних платежів установлено міжнародним документом "Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів", остання редакція якого введена Міжнародною ТПП у 1993 р. (публікація МТП № 500). Про приєднання до Уніфікованих правил заявили усі банки, що обслуговують міжнародні розрахунки.

Уніфіковані правила визначають документарний акредитив як "угоду, як би вона не іменувалась, шляхом якої банк (банк-емітент), діючи за заявкою та згідно з інструкцією клієнта-імпортера (наказодавця акредитива) або від свого імені:

1) зобов'язаний здійснити платіж третій стороні (бенефіціару) або повинен акцептувати і потім оплатити перевідні векселі (тратти), які виставляє бенефіціар;

2) зобов'язаний уповноважити інший банк здійснити платіж за акредитивом або акцептувати і потім оплатити емітовані за акредитивом перевідні векселі (тратти);

3) зобов'язаний уповноважити інший банк здійснити неогоціацію зазначених документів завжди при дотриманні умов та строків відкритого акредитива".

В залежності від характеру відповідальності банку, від обсягу забезпечення та моменту прийняття ним на себе ризику у банківській практиці розрізняють такі основні види документарних акредитивів:

1. Відкличний.

2. Безвідкличний, який, у свою чергу, має 2 підвиди:

а) підтверджений;

б) непідтверджений.

3. Покритий.

4. Непокритий.

Відкличний акредитив передбачає, що банк-емітент, відкривши його, у будь-який момент і без попереднього повідомлення бенефіціара (продавця) може змінити інструкцію або взагалі дотерміново анулювати (відкликати) акредитив. Відкличний акредитив не обумовлює жодного реального правового платіжного зобов'язання з боку банку, не забезпечує інтересів продавця, тому на практиці він зустрічається дуже рідко. Такий акредитив ніколи не підтверджується банком-кореспондентом і використовується лише у ділових відносинах між партнерами, які співпрацюють тривалий час і довіряють один одному.

Безвідкличний акредитив - це тверде зобов'язання банку-емітента перед експортером (бенефіціаром). Він не може бути змінений або анульований до закінчення зазначеного у ньому строку дії ні банком-емітентом, ні покупцем без згоди на те бенефіціара чи уповноваженого банку. Він дає бенефіціару гарантію одержання платежу за поставлені товари за умови виконання умов акредитиву.

У разі невиконання наказодавцем у строк своїх зобов'язань, нездатним з якоїсь причини здійснити платіж, банк-емітент не звільняється від даних іноземному продавцю платіжних зобов'язань.

Безвідкличний підтверджений акредитив, означає, що до відповідальності банка-емітента додається відповідальність іншого банку, який додатково підтверджує безвідкличний акредитив і бере на себе зобов'язання здійснити платіж у разі неплатоспроможності банку - емітента або при виникненні непередбачуваних обставин політичного та економічного характеру.

Безвідкличний непідтверджений акредитив не містить зобов'язання банка-кореспондента (банка продавця або іншого банка) платити по акредитиву. Банк-

кореспондент у даному випадку лише авізує бенефіціару відкриття акредитиву. За виконання платежу відповідає тільки банк-емітент - банк покупця.

Покритий акредитив передбачає, що при його відкритті банк-емітент одночасно переказує виконуючому (тобто тому, який оплачує) банку відповідні валютні кошти у формі акредитиву, які є забезпеченням та джерелом платежу по даному акредитиву. Отже, покритий акредитив, як і безвідкличний, містить тверде зобов'язання банку виплатити суму платежу.

Переваги акредитивної форми розрахунків можна узагальнити:

- це самостійна від торгового контракту угода, яка містить як чітке зобов'язання платежу на користь експортера, так і можливість одержання кредиту імпортером;
- він дозволяє використовувати кредитоспроможність та репутацію банка-емітента на користь обох контрагентів;
- усуває ризик неплатежу з боку покупця;
- підтверджений акредитив додає експортеру гарантію платежу з боку ще одного банку;
- забезпечує ефективну допомогу та консультації банку з питань відкриття акредитиву, визначення та оформлення документів, які мають бути надані згідно з його умовами;
- передбачає об'єктивну та ретельну перевірку банками документів, на підставі яких здійснюється платіж;
- експортер не отримує платіж, якщо не надасть певні відвантажувальні документи згідно з умовами акредитиву;
- дає можливість імпортеру одержати більш тривалий комерційний кредит, ніж при використанні інших форм розрахунків;
- імпортер може наполягати на відвантаженні товару у певні часові рамки шляхом внесення відповідної умови до акредитиву;
- підпорядкування Уніфікованим правилам та звичаям для документарних акредитивів, а також нормам звичайного права у більшості країн дозволяє використовувати акредитив при розрахунках фактично з усіма країнами світу;
- акредитив може бути використаний як база для зовнішньоторгового кредитування експортера;
- він дозволяє нейтралізувати окремі валютні та політичні ризики;
- авізування акредитиву через банк захищає бенефіціара від підробок та фальшивих акредитивів, оскільки без завірення авізуючим банком автентичності акредитиву він залишається лише "зобов'язанням на папері".

Розрахунки інкасо передбачають, що продавець направляє до банку, в якому відкритий його рахунок, інкасове доручення у комплекті з обумовленим у контракті набором документів та доручає цьому банку-ремітенту здійснити з банком-кореспондентом, в якому є рахунок покупця (інкасуєчим банком), платіж або акцепт векселів проти перерахованих у дорученні документів з умовою, що передача документів покупцю буде здійснена інкасуєчим (представляючим) банком лише після платежу або акцепту. Такі розрахунки регулюються міжнародним документом "Уніфіковані правила з інкасо" (редакція 1995р.).

Інкасо - виручка, отримання грошей від боржника шляхом пред'явлення йому платіжних документів через банк.

У міжнародній банківській практиці інкасові послуги являють собою "отримання, передачу та надання для платежу тратти, векселя, чека або іншого інструмента інкасуєчим банком покупцю з наступним направленням отриманих коштів на рахунок постачальника".

Залежно від того, який тип документів пред'являється банкам, розрізняють два типи інкасо:

- документарне інкасо - коли інкасуючі операції здійснюються з фінансовими документами у супроводі комерційних або тільки з комерційними документами.

Це звичайна форма готівкового платежу. Важливою особливістю документарного інкасо є те, що комплект інкасованих комерційних документів може включати у себе коносамент, який є документом, що дає право власності на товар.

- чисте інкасо - це інкасо фінансових документів, які не супроводжуються комерційними документами. У даному разі банки мають справу лише з векселями, борговими розписками або чеками для отримання платежу від імпортера, а робота банків з рахунками, коносаментами та іншими комерційними документами відсутня.

Інкасо - це відносно нескладна і недорога для контрагентів банківська операція. Частіше витрати з її оплати розподіляють між сторонами порівну або кожний з контрагентів несе їх на своїй території. Якщо ж у контракті умови оплати послуг банку не зафіксовані, то вони покладаються на продавця.

Платежі на відкритий рахунок значною мірою поширені у країнах ЄС: до 60 % усіх платежів між контрагентами ЄС здійснюються у цій формі.

При розрахунках за відкритим рахунком експортер поставляє товар та товаророзпорядчі документи на адресу імпортера без гарантій платежів з його боку. Імпортер здійснює оплату шляхом банківського переказу, векселя строком платежу по пред'явленню або чеком в обумовлені у ЗТК строки.

При розрахунках за відкритим рахунком контрагенти здійснюють взаємний облік сум поточної заборгованості. Для досягнення більшої надійності платежу на відкритий рахунок експортери наполягають на виставленні на свою користь платіжних гарантій першокласних банків.

Виставлення банківських гарантій при використанні таких форм розрахунків, як відкритий рахунок, авансовий платіж, інкасо - звичайна світова практика, і пропозиції про їх надання під час переговорів, як правило, сприймаються протилежною стороною без протидії.

Специфічною сферою використання розрахунків по відкритому рахунку є комісійна та консигнаційна торгівля, яка здійснюється посередницькими фірмами. Тут товар відправляється на склад посередника країни реалізації, а оплата здійснюється після його продажу. Але, перш ніж використовувати такі форми торгівлі, слід впевнитися у надійності фірми посередника. При цьому висновки відносно цього можна зробити тільки на підставі тривалих довірчих контактів з фірмою, але ні в якому разі не за ознаками її зовнішньої солідності.

3. Види і засоби платежу

Платіжне доручення являє собою наказ банку, укладений на підставі вказівок переказодавача-клієнта банку, адресований своєму банку-кореспонденту, про виплату визначеної суми грошей переказоотримувачу (бенефіціару). Українські підприємства, наприклад, що розплачуються з іноземними контрагентами за отримані товари шляхом банківського переказу, складають заяву на переказ, у якому містяться інструкції для банку щодо умов виплати грошей переказоотримувачу. У цьому документі переказодавач указує:

- повне найменування платника;
- найменування банку платника;
- номер банківського рахунку, що дебетується;
- код валюти й сума платежу;
- повне найменування бенефіціара, його адреса;
- найменування банку бенефіціара і номер його рахунку;
- найменування, номер і дата документа (контракту і т.п.), за яким здійснюється сплата;

- особа, що несе витрати за здійснення переказу (банківська комісія і поштові чи телеграфні витрати);
- мета і призначення переказу (найменування товару й послуг, за які здійснюється сплата).
- заява на переказ закріплюється підписами й печаткою підприємства-переказодавача.

Виконання платіжного доручення в міжнародному обороті здійснюється досить довго. Виставляючи платіжне доручення, банк повинний подбати про забезпечення грошовими засобами свого рахунка в банку-кореспонденті, у якому чи через який буде зроблена оплата по банківському переказу, чи одержати визначений ліміт кредитування на випадок відсутності засобів на рахунку. Для переказодавача не має особливого значення, як довго буде здійснюватися виконання платіжного доручення. У більшості випадків, якщо в договорі немає спеціальних застережень, вважається, що боржник вчасно здійснив платіж, якщо він вчасно виписав платіжне доручення. Це означає, що загальний термін виконання платіжного доручення йде за рахунок кредитора.

4. Готівковий платіж, авансовий платіж, платіж у кредит

Платіж готівкою здійснюється через банк до чи при передачі продавцем товаророзпорядчих документів чи самого товару покупцю.

Це означає, що товар цілком оплачується від моменту його готовності до експорту до моменту його переходу в розпорядження покупця. Готівковий платіж, у залежності від обраної сторонами в контракті форми розрахунків, здійснюється, якщо виконані наступні умови: імпортер одержав від експортера повідомлення про готовність товару до відвантаження; імпортер одержав від капітана судна телеграфне повідомлення про закінчення завантаження товару на борт судна в порту відправлення; імпортер одержав комплект документів і право відстрочки платежу на кілька годин чи днів, якщо перед цим імпортер надав банківську гарантію, що він заплатить проти приймання товару в порту призначення. Природно, що для експортера найвигіднішою буде перша умова, а для імпортера – остання.

Авансовий платіж передбачає виплату покупцем погоджених у контракті сум до передачі товаророзпорядчих документів і самого товару в розпорядження покупця, а найчастіше – під час і навіть до початку виконання замовлення. Авансовий платіж відіграє подвійну роль. З одного боку, авансом імпортер кредитує експортера, з іншого боку (експортера), забезпечує виконання зобов'язань, узятих імпортером за контрактом, і, якщо після виконання замовлення покупець відмовляється від прийняття замовленого товару, експортер може використовувати аванс для відшкодування своїх збитків.

Аванс може бути наданий у грошовій і товарній формах. Аванс у товарній формі передбачає надання замовником-імпортером сировини і комплектуючих, необхідних для виконання замовлення (давальницька сировина). Аванс у грошовій формі визначається у відсотках від контрактної вартості замовлення.

Розміри замовлення залежать від цілей авансу, характеру й новизни товару, його вартості, терміну виготовлення й інших умов. Найчастіше аванс складає 15-20 % від вартості замовлення, виплачується після підписання контракту.

Аванс може виробляється вроздріб декількома внесками. Сума авансу може відніматися із суми, що імпортер повинний заплатити за перше постачання, чи при кожному окремому постачанні із суми цього постачання віднімається визначений відсоток від суми авансу.

Звичайно, покупець, виплачуючи аванс, жадає від продавця банківської гарантії, на випадок якщо експортер не виконає умов замовлення. Тому у контракті робиться застереження про те, що у випадку невиконання експортером своїх контрактних зобов'язань, аванс повертається імпортеру в повному розмірі. У міжнародній торгівлі

аванси звичайно даються солідним фірмам, що добре себе зарекомендували, при постачаннях товарів, що вимагають тривалого терміну виготовлення, виконуваних по індивідуальних специфікаціях, а також при постачаннях дефіцитних товарів, коли аванс є запорукою того, що дефіцитний товар буде поставлений саме цьому покупцю.

Платіж у кредит передбачає, що покупець сплачує суму, обумовлену в контракті через якийсь час після постачання товару, іншими словами, продавець надає покупцю комерційний (товарний) кредит, а оскільки кредит надається одній фірмі інший, такий кредит називається ще і фірмовим товарним кредитом.

По термінах комерційні кредити поділяються на короткострокові (до одного року), середньострокові (від одного до п'яти років) і довгострокові (від п'яти до десяти років і більш). Середньострокові й довгострокові кредити звичайно надаються при постачаннях промислового устаткування, морських судів, літаків, будівництві промислових об'єктів і гарантуються урядовими органами чи банками країни-замовника.

Середньостроковий, довгостроковий, а іноді і короткостроковий кредит спричиняє сплату покупцем відсотків за користування кредитом. У контракті обумовлюються вартість кредиту, виражена у відсотках річних, термін використання кредиту, термін погашення кредиту, пільговий період, протягом якого по кредиту не виробляється погашення відсотків і інші умови.

При наданні комерційного кредиту виникає питання про гарантії платежів. Серед способів запобігання неплатежу основними є гарантійні листи першокласних банків, підтверджені (резервні) акредитиви першокласних банків, векселі, банківський акцепт і аваль векселів, аваль чеків. Гарантії бувають платіжні й договірні. Платіжні гарантії захищають інтереси продавця, договірні – покупця.

5. Вексель, чек

Чек - це безумовна пропозиція чекодавця платнику здійснити платіж означеної на чеку грошової суми чекоутримувачу готівкою або перерахуванням грошей на рахунок власника чеку в його банку.

Виписаний чекодавцем документ повинен мати покриття. Чеки, що виписуються клієнтом банку, видаються в межах суми, що є на його поточному і інших рахунках, включаючи суми, що прийшли на цей рахунок в результаті надання банками кредиту.

Як засіб платежу в міжнародному грошовому обігу чек використовується при розрахунку за поставлений товар, при погашенні боргу, а також в розрахунках по неторговим операціям.

Форми чеків і їх оборот регламентуються національним законодавством і міжнародним правом. В відповідності з міжнародним правом при розв'язанні суперечок, пов'язаних із формою чеків і їх обігом, застосовується право тієї країни, де був виписаний чек.

Чек має строго певну форму письмового документа і виписується на спеціальному бланку, що видає чекодавцю банк або подібна кредитна установа. Текст чеку повинен містити такі основні елементи:

Найменування "чек", висловлене на тій мові, на якій написаний чек.

• Просте і нічим не обумовлене розпорядження платника сплатити означену у чеці суму.

• Найменування платника, яким є банк.

• Місце платежу, яке в основному співпадає з місцем розміщення банку-платника.

• Дата й місце виписання чеку.

• Підпис чекодавця.

Жодні поправки або виправлення рахунку на чеку не допускаються. Відсутність у нього якого-небудь із перерахованих елементів забирає у цього документа чинність чеку.

Згідно з Женевською конвенцією термін надання чека до сплати в країні його видачі рівний 8-ми дням, в платіжному обігу-70-ти дням. Ці терміни діють із дня, означеного в чеці, як дата виставлення чека.

Чек може передаватися однією особою іншої шляхом внесення в нього передатного надпису (індосаменту). Індосамент здійснюється на зворотній стороні чека і підписується особою, яка зробила цей надпис. Умови передачі чека від однієї особи іншій визначають вид чека і характер його використання в обігу як засобу платежу.

Розрізняють такі види чеків:

Іменний, або чек на користь певної особи. Такий документ не може бути переданий за допомогою звичайного індосаменту. Тут передача здійснюється цесією, завіреною в нотаріальному порядку у відповідності з нормами цивільного права.

Ордерний, тобто чек, виписаний на користь певної особи або за її дорученням. Передається такий чек за допомогою індосаменту.

Чек на пред'явника виписується пред'явнику і може бути переданий іншій особі як по індосаменту, так і без нього. Як правило, цей чек виставляється клієнтом на свій банк.

Чеки ще діляться на фірмові й банківські.

Банківський чек - це чек, що був виписаний банком на свій банк-кореспондент. В тексті таких чеків немає найменування фірми-чекодавця, а чекодавцем виступає банк боржника. Сплата по таким чекам здійснюється за рахунок коштів банку - чекодавця на його рахунок в банці-кореспонденті за кордоном. В міжнародному платіжному обороті частіше використовуються банківські ордерні чеки.

Фірмовий чек - це чек, виписаний фірмою на одержувача. Здебільшого такі документи виписуються в національній або іноземній валюті на пред'явника і виставляються фірмою на свій банк. Оплата по них проводиться за рахунок коштів чекодавця.

Вексель - це цінний папір, що оформлюється у строгій відповідності з вимогами закону та містить безумовне абстрактне грошове зобов'язання.

При розрахунках по зовнішньоторговим операціям використовуються простий і переказний вексель (тратта). Частіше застосовується переказний вексель, який являє собою безумовну пропозицію трасанта (кредитора), адресовану трасату (боржнику), сплатити третій особі (ремітенту) в установленій термін вказану у векселі суму. При виникненні такого грошового зобов'язання трасант виступає і кредитором по відношенню до боржника (трасату), і боржником по відношенню до ремітента.

Проста форма грошового зобов'язання (прості векселі) при розрахунках на умовах комерційного кредиту використовується значно рідше. Простий вексель виставляється не кредитором, а боржником, який називається векседавцем. Останній бере зобов'язання сплатити кредитору певну грошову суму в обумовленому місці у визначений термін.

Вексель складається за строго встановленою формою. Його форма й вид визначаються національним законодавством. У країнах СНД форма і вид векселів, а також їх обіг регламентується «Положенням про переказний і простий вексель»

У сфері міжнародного платіжного обороту застосовуються норми і національного, і міжнародного права. Так, у 1930 р. у Женеві ряд країн прийняли «Однотипний вексельний закон» На його основі держави - учасниці угоди, уніфікували національне вексельне законодавство. Третю, самостійну групу утворюють країни, чие вексельне законодавство не належить до двох інших систем. Тому у міжнародних розрахунках необхідно враховувати нормативні акти, що є у вексельному законодавстві різних країн, і передбачати у контрактах, який з діючих нормативних актів регулюватиме фінансові відносини за угодою.

Відповідно до «Однотипного вексельного закону», вексель складається у письмовому вигляді і містить визначений перелік обов'язкових реквізитів.

Реквізити простого векселя:

1. «Вексельна помітка».

2. Просте і нічим не обумовлене зобов'язання сплатити певну суму грошей.
3. Вказівка терміну платежу.
4. Місце платежу.
5. Найменування одержувача.
6. Вказівка дати та місця складання платежу.
7. Підпис векседавця.

Без якогось із цих реквізитів документ не має сили простого векселя.

У міжнародному платіжному обороті вексель виступає як зворотний фінансовий документ. Це означає, що з передачею векселя іншій особі до нього переходять усі права, вимоги та ризик за цим документом. Передача векселя здійснюється шляхом простого вручення чи за допомогою передавального надпису (індосаменту). Такий надпис ставиться на зворотному боці векселя і підписується індосантом.

Індосамент можна здійснити у вигляді передавального надпису з умовою відмови від відповідальності, що впливає з тратти. Тоді робиться надпис «Без обороту на мене», а передавальний надпис називається без оборотним індосаментом.

Борг трансанта вважається погашеним при сплаті векселя готівкою, перерахуванні вказаної у ньому суми на банківський рахунок пред'явника чеком чи переказом. Після сплати пред'явник цього документа повинен повернути трасату вексель із поміткою про сплату, яка ставиться на зворотному боці векселя.

6. Основні види банківських послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Міжнародна, або зовнішньоекономічна, банківська діяльність, називається банкінгом (англ. "Banking" - банківська справа), вона містить такі елементи: іноземні організаційні одиниці банку; міжнародні кореспондентські відносини; банківські валютні перекази; принципи міжнародних банківських кредитів; інші міжнародні банківські послуги. Тобто, банкінг - це міжнародний банківський бізнес.

Міжбанківські розрахунки - це система здійснення і регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають між банківськими установами в процесі їх діяльності.

Міжнародні розрахунки базуються на проведенні банками різного роду фінансових платежів. Для здійснення платежів, що перетинають кордони, банки відкривають іноземні філії або рахунки в банках-кореспондентах за кордоном. Усі великі банки, які активно працюють на міжнародному рівні, мають власні закордонні філії у найважливіших торговельних центрах світу - в Нью-Йорку, Лондоні, Токію, Люксембурзі, Цюриху, Франкфурті-на-Майні, Гонконзі і Сінгапурі.

Однак банки не можуть утримувати власні філії в усіх країнах, з якими їхні клієнти мають ділові контакти, тому для співробітництва з закордонними банками вони встановлюють кореспондентські відносини.

В Україні Міжбанківські розрахунки можуть здійснюватись:

- 1) через систему електронних платежів (СЕП) Національного банку України;
- 2) через власну внутрішньобанківську платіжну систему;
- 3) через прямі кореспондентські відносини між банками.

Кореспондентські міжбанківські відносини - це

- різноманітні форми співробітництва між двома банками, які базуються на коректному, чесному та узгодженому виконанні взаємних доручень;

- договірні відносини між банками про здійснення платежів, розрахунків та інших послуг, що їх виконує банк за дорученням і на кошти іншого (згідно з банківським законодавством України).

Кореспондентські відносини можуть існувати між різними типами кредитних установ, у тому числі банками з різних країн: між різними незалежними комерційними

банками; між комерційними банками й центральним банком даної країни або інших країн; між центральними банками суверенних держав.

Зазначені відносини можуть також мати місце між комерційними банками й спеціальними міжбанківськими організаціями типу клірингових (розрахункових) палат.

Класичною формою кореспондентських відносин служать відносини між різними комерційними банками.

Предметом кореспондентських відносин є ділові відносини між двома банками і актуальні в тому випадку, коли один банк з метою здійснення своїх операцій хоче користуватися послугами іншого банку.

Наявність широкої мережі кореспондентських рахунків надає можливість банкам:

- звернутися за консультацією про торгові і правові звичаї безпосередньо до партнера у відповідній державі;

- одержати довідку про фірми-резиденти цих держав з метою консультації власних клієнтів;

- рекомендувати партнера як адресата-референта;

- рекомендувати третій особі партнера як уповноваженого з перевірки підписів посадових осіб;

- включити банк-кореспондент як посередника у проведення угод по інкасо або акредитиву та ін.

Банки як учасники кореспондентських відносин можуть мати кілька видів кореспондентських рахунків. За допомогою цих відносин банки зв'язуються в єдину систему. Вони як би доповнюють один одного, виступаючи як клієнти один одного.

Установлення кореспондентських відносин здійснюється не тільки між банками, що розташовані в різних країнах, а й у межах національних кордонів.

Оформлення відносин між банками в різних країнах відбувається по-різному. Наприклад, в Україні та в інших країнах СНД при установленні кореспондентських відносин укладається двосторонній договір. У Швейцарії, Англії та інших країнах Європи кореспондентські відносини оформлюються за допомогою листів на ім'я керівництва банку з проханням відкрити коррахунок. Відкриття відносин завжди супроводжується низкою контрольних документів, таких як: річний звіт, баланс, тарифи комісійних винагород за операціями тощо.

7. Документальне оформлення банківських операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності: дезитних, розрахункових, валютообмінних та кредитних операцій

Міжнародна, або зовнішньоекономічна, банківська діяльність, називається банкінгом (англ. "Banking" - банківська справа), вона містить такі елементи: іноземні організаційні одиниці банку; міжнародні кореспондентські відносини; банківські валютні перекази; принципи міжнародних банківських кредитів; інші міжнародні банківські послуги. Тобто, банкінг - це міжнародний банківський бізнес.

Міжбанківські розрахунки - це система здійснення і регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають між банківськими установами в процесі їх діяльності.

Маючи широкий практичний досвід у сфері валютно-фінансових відносин, банки надають своїм клієнтам широкий спектр послуг, серед яких вибір ефективніших форм міжнародних розрахунків, консультації щодо складання платіжних умов зовнішньоторговельних контрактів, страхування ризиків, видача банківських гарантій тощо. Ступінь їх впливу в міжнародних розрахунках залежить від масштабів зовнішньоекономічних зв'язків країни, купівельної спроможності її валюти, спеціалізації та універсалізації банків, їх фінансового стану, ділової репутації, мережі філій і кореспондентських рахунків.

Міжнародні розрахунки базуються на проведенні банками різного роду фінансових платежів. Для здійснення платежів, що перетинають кордони, банки відкривають іноземні філії або рахунки в банках-кореспондентах за кордоном. Усі великі банки, які активно працюють на міжнародному рівні, мають власні закордонні філії у найважливіших торговельних центрах світу - в Нью-Йорку, Лондоні, Токію, Люксембурзі, Цюриху, Франкфурті-на-Майні, Гонконзі і Сінгапурі.

Однак банки не можуть утримувати власні філії в усіх країнах, з якими їхні клієнти мають ділові контакти, тому для співробітництва з закордонними банками вони встановлюють кореспондентські відносини.

В Україні Міжбанківські розрахунки можуть здійснюватись:

- 1) через систему електронних платежів (СЕП) Національного банку України;
- 2) через власну внутрішньобанківську платіжну систему;
- 3) через прямі кореспондентські відносини між банками.

Головним призначенням кожної із систем є якнайшвидше транспортування розрахункових документів між банками та переказування коштів від платника до одержувача. Використання внутрішньобанківської платіжної системи передбачено між установами одного банку - юридичної особи. А розрахунки між різними банками - юридичними особами здійснюються на основі кореспондентських відносин Міжбанківські розрахунки виникають тоді, коли платник й одержувач коштів обслуговуються різними банками, а також при взаємному кредитуванні банків і переміщенні готівки. Такі розрахунки здійснюються через кореспондентські рахунки, що відкриваються на балансі кожного банку.

8. Кореспондентські відносини у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Кореспондентські міжбанківські відносини - це:

- різноманітні форми співробітництва між двома банками, які базуються на коректному, чесному та узгодженому виконанні взаємних доручень;
- договірні відносини між банками про здійснення платежів, розрахунків та інших послуг, що їх виконує банк за дорученням і на кошти іншого (згідно з банківським законодавством України).

Ці відносини можуть виникати між кредитними інститутами, що перебувають як усередині країни, так і за її межами. У сучасних умовах кожен банк зв'язаний кореспондентськими узами не з одним, а з десятками, а іноді й тисячами банків.

Кореспондентські відносини можуть існувати між різними типами кредитних установ, у тому числі банками з різних країн: між різними незалежними комерційними банками; між комерційними банками й центральним банком даної країни або інших країн; між центральними банками суверенних держав.

Зазначені відносини можуть також мати місце між комерційними банками й спеціальними міжбанківськими організаціями типу клірингових (розрахункових) палат.

Класичною формою кореспондентських відносин служать відносини між різними комерційними банками.

Предметом кореспондентських відносин є ділові відносини між двома банками і актуальні в тому випадку, коли один банк з метою здійснення своїх операцій хоче користуватися послугами іншого банку.

Наявність широкої мережі кореспондентських рахунків надає можливість банкам:

- звернутися за консультацією про торгові і правові звичаї безпосередньо до партнера у відповідній державі;
- одержати довідку про фірми-резиденти цих держав з метою консультації власних клієнтів;
- рекомендувати партнера як адресата-референта;

- рекомендувати третій особі партнера як уповноваженого з перевірки підписів посадових осіб;
- включити банк-кореспондент як посередника у проведенні угод по інкасо або акредитиву та ін.

Головною операцією великих комерційних банків-кореспондентів є кліринг (взаємний залік) чеків й інших розрахунково-платіжних документів. По мірі розвитку банківської системи й зростання значення депозитів банки-кореспонденти стали надавати один одному й інші послуги. Наприклад, великі банки пропонують дрібним банкам послуги з керування активами, надають їм кредити для поповнення резервів. Дрібні банки також, одержують від своїх банків-кореспондентів консультації по інвестиційних і правових питаннях, інформацію про оцінку кредитоспроможності комерційних позичальників, сприяння у підборі кадрів і допомогу в міжнародних операціях. Нарешті, банки-кореспонденти можуть видавати один одному позички, а також співробітничати у видачі великих позичок солідним клієнтам.

Банки як учасники кореспондентських відносин можуть мати кілька видів кореспондентських рахунків. За допомогою цих відносин банки зв'язуються в єдину систему. Вони як би доповнюють один одного, виступаючи як клієнти один одного.

Установлення кореспондентських відносин здійснюється не тільки між банками, що розташовані в різних країнах, а й у межах національних кордонів.

Оформлення відносин між банками в різних країнах відбувається по-різному. Наприклад, в Україні та в інших країнах СНД при установленні кореспондентських відносин укладається двосторонній договір. У Швейцарії, Англії та інших країнах Європи кореспондентські відносини оформлюються за допомогою листів на ім'я керівництва банку з проханням відкрити коррахунок. Відкриття відносин завжди супроводжується низкою контрольних документів, таких як: річний звіт, баланс, тарифи комісійних винагород за операціями тощо.

- На практиці існують дві можливості оформлення кореспондентських відносин банків
- із взаємним відкриттям рахунків (А-кореспонденти);
- без відкриття рахунків (Б-кореспонденти).

У разі А-кореспондента зв'язок між банками здійснюється через кореспондентський рахунок - рахунок для обліку розрахунків, які виконує одна банківська установа за дорученням і на кошти іншої банківської установи на підставі укладеного кореспондентського договору (угоди).

Банки відкривають рахунки в іноземних установах у національній валюті країни-контрагента. На рахунках відображаються всі операції, що здійснюють банки за дорученням своїх клієнтів та за власний рахунок. Оскільки власник рахунку зобов'язаний знати щоденні залишки на своєму рахунку і його стан, то для нього складається виписка, яка відправляється через систему (СВІФТ або телексом чи поштою. Надсилаються також повідомлення (авізо) за рахунком про проведення відповідних операцій, які містять всю інформацію, необхідну учасникам останніх.

Коррахунки, відкриті в комерційних банках, підрозділяються на рахунки "Ностро", "Лоро". "Ностро" називається рахунок, відкритий одним банком в іншому комерційному банку. Рахунок "Ностро" відображається у банку-власника в активі, а в обслуговуючого банку-кореспондента - в пасиві балансу.

"Лоро" називається рахунок, відкритий у одному банку для іншого комерційного банку - його власника. Тому один і той самий коррахунок для банку-власника буде рахунком "Ностро", а для обслуговуючого банку - рахунком "Лоро". В обслуговуючого банку-кореспондента "Лоро" відображається в пасиві балансу, а в банку-власника - в активі балансу.

Кореспондентський рахунок, відкритий банком для іноземного банку-кореспондента, в іноземній практиці ще називається рахунком "Ностро". Для банків України рахунки "Ностро" - це, власне, те ж саме, що й рахунки "Лоро".

У багатьох країнах світу на кошти, що перебувають на рахунках "Ностро", відсотки не нараховуються. У зв'язку з цим банки намагаються тримати на рахунках мінімально припустимі залишки, розміщуючи тимчасово вільні кошти на світових ринках позичкових капіталів.

Б-кореспонденти не ведуть взаємних розрахунків. Тому потрібна третя кредитна установа для перерахунку коштів в іноземній валюті, тобто домовленості про агентські послуги.

Зокрема, у Б-кореспондента доручення, що надійшли прямо, виконуються негайно, і тому обов'язково має бути домовленість з третьою кредитною установою про придбання необхідної грошової суми. Для цього дуже часто між банками взаємно відкриваються кредитні лінії, які полегшують ділові відносини.

9. Форми кредитування експортерів та імпортерів

Однією з форм кредитування експорту є акцептно-рамбурсний кредит, що ґрунтується на поєднанні акцепту векселів експортера банком третьої країни і переказі (рамбурсуванні) суми векселя імпортером банку-акцептанта.

Акцептно-рамбурсна кредитна ставка містить у собі кілька етапів і забезпечується такими інструментами (операціями):

1. доручення про акцепт тратти банком-акцептантом;
2. угода про акцепт;
3. виставлення безвідкличного акцептного акредитива з зобов'язанням акцептувати тратту;
4. відвантаження товару;
5. облік тратти і передання комерційних документів банку;
6. пересилання тратти для акцепту та комерційних документів;
7. повернення акцептованої тратти;
8. переоблік тратти;
9. пересилання комерційних документів;
10. передання комерційних документів імпортеру під забезпечення (гарантійна розписка);
11. рамбурсування (переказ суми векселя і повернення забезпечення);
12. переказ суми векселя банку-акцептанту;
13. пред'явлення тратти до оплати у вказаний термін.

Експортер домовляється з імпортером, що платіж за товар здійснюватиметься через банк шляхом акцепту останнім тратти, виставленої експортером, якщо він не впевнений у платоспроможності імпортера або зацікавлений у швидкому одержанні вирученої валюти за продані товари до настання терміну оплати векселя. При досягненні домовленості імпортер дає доручення своєму банку укласти угоду про акцепт.

Банк-акцептант, у свою чергу, вимагає гарантії своєчасної оплати векселя і виставляє на банк експортера безвідкличний акцептний акредитив, що передбачає акцепт тратти. Отримавши про це повідомлення, експортер відвантажує товар, виписує тратту і комерційні документи, пересилає їх у свій банк, де звичайно враховується вексель. Банк експортера пересилає тратту і документи банкові-акцептанту, котрий, акцептувавши тратту, віддає її або банкові експортера, або його кореспондентові чи філії, а товарні документи — банкові імпортера.

Банк імпортера передає імпортеру товарні документи під відповідне забезпечення, звичайно гарантійну розписку, що підтверджує право власності на товар. Банк експортера переобліковує акцептовану тратту. Тоді вона потрапляє в обіг на світовому ринку позичкових капіталів, який виступає в даній операції як сукупний кредитор. У цьому полягає специфіка і перевага акцептно-рамбурсного кредиту.

До настання терміну тратти імпортер рамбурсує валюту своєму банкові в обмін на раніше передане забезпечення. Банк імпортера передає банку-акцептанту суму тратти за кілька днів до терміну її оплати. Коли настає термін, останній власник тратти подає її до оплати в банк-акцептант, котрий перевіряє достовірність векселя, послідовність індосамента (буває до 10 передавальних надписів), щоб переконатися, що останній власник законний.

Акцептно-рамбурсний кредит найбільш забезпечений, коли він пов'язаний із зовнішньоторговельними операціями і застосовується при розрахунках між експортером та імпортером. Технічно при цьому використовуються акредитив і переказний вексель. Умови акцептно-рамбурсного кредиту — ліміт, термін кредиту, процентна ставка, порядок оформлення, використання, погашення — визначаються на основі попередньої міжбанківської домовленості. Забезпеченість його обумовлена реалізацією товарів. Якщо цей кредит не пов'язаний із товарними поставками, він набуває суто фінансового характеру.

Проміжною формою між фірмовим і банківським кредитом у деяких країнах (наприклад, у Великобританії, ФРН, Нідерландах, Бельгії) є брокерський кредит. Як і комерційний кредит, він стосується товарних угод і одночасно банківського кредиту, оскільки брокери звичайно позичають кошти у банків. Брокерська комісія становить 1/50—1/32 суми угоди. Брокерські фірми у Великобританії об'єднані в асоціацію. Брокери мають інформацію про світові ринки. Крім здійснення кредитних операцій, вони надають гарантії щодо платоспроможності покупців. Роль брокерських кредитів у зовнішній торгівлі на сучасному етапі зменшилась.

10. Платіжні системи: SWIFT, CHIPS, TARGET

SWIFT (Society for World-Wide Interbank Financial Telecommunications) - СВІФТ (міжнародна міжбанківська організація по валютним і фінансовим розрахункам телексом). СВІФТ є провідною міжнародною організацією у сфері фінансових телекомунікацій. Основними напрямками діяльності СВІФТ є надання оперативного, надійного, ефективного, конфіденційного і захищеного від несанкціонованого доступу телекомунікаційного обслуговування для банків і проведення робіт зі стандартизації форм і методів обміну фінансовою інформацією.

СВІФТ не виконує клірингових функцій і є лише банківською комунікаційною мережею, орієнтованою на майбутнє. Повідомлення що передаються, враховуються у вигляді переказу по відповідним рахункам "ностро" і "лоро", так як і при використанні традиційних платіжних документів.

Головними сферами діяльності системи СВІФТ є:

- платежі - системи для виконання банківських інструкцій, інструкцій клієнта, повідомлень, заяв, клірингу і розрахунків;

- цінні папери - системи для підтримки торговельних підтверджень, клірингу, розрахунків і процедури зберігання. СВІФТ надає мережеві послуги для CREST (система розрахунків за цінними паперами у Великобританії) і CGO (клірингова палата і депозитарій у Великобританії);

- іноземна валюта і грошові ринки - системи для підтримки повідомлень підтвердження, відповідностей, двосторонніх і багатосторонніх відносин. СВІФТ забезпечує засоби відповідностей і повідомлень для ЕСНО (Клірингова палата іноземної валюти Інтербанку в Лондоні).

На сьогодні СВІФТ об'єднує 4800 банків і фінансових організацій, розташованих в 155 країнах світу (серед них більше 2700 банків), в яких нараховується більше 20000 терміналів. Всі вони, незалежно від їх географічного розташування, мають можливість цілодобової взаємодії один з одним 365 днів в році. Зараз по мережі СВІФТ щоденно передається до 5 млн. фінансових повідомлень.

В Україні учасниками СВІФТ стали більше 20 банків, у тому числі НБУ, Перший український міжнародний банк, Укрсоцбанк, Промінвестбанк, Укрексімбанк, Градо-банк, банк "Ажіо", Приватбанк, а також Українська міжбанківська валютна біржа.

Англійська електронна система автоматизованих клірингових розрахунків CHAPS є системою переказу кредиту протягом одного дня і зв'язує 12 банків, включаючи Англійський банк. Банки, одержуючи повідомлення про переказ коштів через цю систему, повинні надати кошти стороні, що кредитується протягом дня. Це сприяє підвищенню ефективності CHAPS для ділових і фінансових кіл. Переказ коштів через систему є безумовним і безвідзивним.

Серед електронних систем переказів, діючих в США, найкрупнішими є CHIPS. Вони обслуговують понад 90% всіх міжбанківських внутрішніх розрахунків з США.

Кожний з учасників системи розрахунків ФРС обслуговує всі нижчі рівні. Проте головною ланкою є переміщення засобів на резервних рахунках банків. Фактично система приймає на себе відповідальність тільки за рух засобів у федеральних резервних банках і між ними, тобто в мережі першого і другого рівня.

Відповідальність за комп'ютерний зв'язок банків-учасників з клієнтами несуть самі банки. Платіж вважається завершеним з моменту перерахування коштів на резервний рахунок банку-одержувача, відкликати його неможливо.

Система CHIPS почала свою роботу в 1970 р. Створення електронної мережі нью-йоркських банків викликано необхідністю враховувати швидкорослий об'єм розрахунків за міжнародними операціями. Оскільки здійснення всіх розрахунків в повному обсязі в єдиному центрі скрутно, система CHIPS розроблялася як система децентралізована. Зі всіх банків-учасників були вибрані 12 найбільших для здійснення розрахунків між всіма іншими. Учасниками CHIPS можуть бути банки з капіталом не менше 250 млн.дол. Всі учасники CHIPS повинні мати відділення в Нью-Йорку, сполучені з комп'ютерами розрахункових банків. Система CHIPS має істотні відмінності від інших. Це пов'язано із тим, що міжбанківські зобов'язання і вимоги не регулюються нею негайно після виставлення відповідних документів у вигляді електронних повідомлень, а нагромаджуються протягом робочого дня, після закінчення якого підводиться баланс.

Остаточні платежі проводяться розрахунковими банками шляхом переказу коштів на резервних рахунках у Федеральному резервному банку Нью-Йорка по мережі Fed-Wire. Таким чином, розрахункові банки в системі CHIPS виконують ті ж функції, що і федеральні резервні банки в системі ФРС і розрахункові банки в CHAPS з тією відмінністю, що платежі не виконуються негайно. Система накопичення взаємних зобов'язань зручна для банків-учасників, всі платежі регулюються протягом одного дня; федеральний резервний банк Нью-Йорка визначає резервну позицію банків після закінчення робочого дня.

Проте для клієнтів банку така система створює певну незручність, оскільки бенефіціару гроші можуть поступити тільки після 18 годин. Однак, ця система зручна тим, що усі вчинені протягом дня перекази коштів на суму близько 400 млрд. дол. зведуться до декількох остаточних платежів на суму в 4-5 млрд. дол.

Поява єдиної валюти євро зумовила реформу платіжних систем країн ЄС. Основним досягненням цієї реформи стало створення нової платіжної системи TARGET (Trans-European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer System).

Метою створення цієї системи є: забезпечення безпечного і надійного здійснення міжнародних розрахунків у євро; підвищення ефективності розрахунків між країнами ЄС; задоволення потреб монетарної політики центрального банку.

Система TARGET складається з двох основних компонентів:

- системи здійснення великих розрахунків у режимі реального часу (Real Time Gross Settlement Systems, RTGS) п'ятнадцяти країн ЄС. їх об'єднує спеціальна система комунікацій (Interlinking System). Якщо країна має кілька систем RTGS, лише одна з них приєднується до TARGET;

- системи зв'язку між національними системами RTGS - платіжного механізму Європейського центрального банку (ECB payment mechanism, EPM).

Система TARGET розрахована на здійснення платежів великих розмірів за такими операціями:

- операції на відкритому ринку та грошові операції між ЄЦБ і національними центральними банками країн-членів;
- розрахунки за фінансовими операціями між комерційними банками;
- великі платіжні операції клієнтів комерційних банків. Поряд з національними центральними банками країн ЄС, які приєдналися до TARGET

1 січня 1999 р., система доступна для країн ЄС поза межами зони євро. Інші країни світу не матимуть прямого доступу до системи.

Комерційні банки ЄС не зобов'язані здійснювати комерційні платежі через систему TARGET, але мають приймати через неї вхідні платежі, якщо вони підключені до національної системи RTGS. До системи TARGET також мають доступ майже всі кредитні установи ЄС. Кожен з учасників системи має бути зареєстрований і отримати ідентифікаційний номер - Bank Identifier Code (BIC).

Переваги системи TARGET:

- здійснення операцій у режимі реального часу за кілька секунд;
- простота і зручність використання;
- вільний доступ;
- безвідкличний характер платежів;
- використання технологій CBKDT.

11. Система клірингу

Система клірингових заліків може використовуватися як для розрахунків між банками всередині країни, так і для міжнародних розрахунків. Організація міжбанківського заліку залежить від того, чи є банки-учасники самостійними юридичними особами, чи вони входять до системи того самого банку. У першому випадку банки обмінюються чеками, векселями та іншими борговими зобов'язаннями клієнтів, доплачуючи лише різницю за заліком. Це — міжбанківський кліринг. У другому — йдеться про внутрішньобанківський кліринг. Для цього всередині системи банку, в його головній установі, створюється кліринговий відділ, який і виконує залікові операції для клієнтів цього банку.

Залежно від сфери застосування міжбанківський кліринг може бути:

- локальним — між банками якогось регіону чи між банками певної банківської групи та (або) між філіями одного банку;
- загальнодержавним — між кредитно-фінансовими установами всієї країни.

12. Оцінка надійності та вибір комерційних банків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності

Світова економічна криза і банкрутство багатьох банків гостро ставить питання про необхідність всебічної оцінки фінансового стану комерційних банків з метою уникнення ризику втрати грошей їх вкладниками. На сьогодні таку оцінку проводять за допомогою рейтингування. Перевагою цього підходу є те, що в процесі оцінки виконується не тільки внутрішній аналіз його діяльності, а й порівняння результатів роботи банку з результатами інших банків.

Науково обґрунтовані рейтинги банків виконують багато важливих функцій. Серед них такі:

- визначення місця банку серед інших банків, що, своєю чергою, дає можливість менеджеру оцінити "слабкі" та "сильні" сторони кредитної установи порівняно з іншими і прийняти адекватні рішення щодо вдосконалення її майбутньої діяльності;

- оцінка банків клієнтами - підприємствами і населенням, інвесторами для прийняття рішень стосовно співпраці з тією чи іншою банківською установою;

- міжнародна оцінка надійності та стабільності з метою налагодження контактів і надання рейтингу банківській системі країни загалом.

Основна мета рейтингового оцінювання у практичній сфері полягає у визначенні допустимого рівня довіри до банку з боку потенційних клієнтів, його надійності. Смысловую характеристикою цього терміна є категорії "стабільність" та "стійкість". Обидві характеристики тією чи іншою мірою покладено в основу різних рейтингових методик.

Методи та прийоми оцінки фінансової стійкості комерційних банків постійно змінюються і вдосконалюються, оскільки можуть змінюватися цілі моніторингу, розширюватися перелік підходів, а також сфера їх застосування.

Таблиця. СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКІВ У СВІТОВІЙ ПРАКТИЦІ

№ зан	Підходи до організації Моніторингу фінансового стану банків	Системи моніторингу фінансового стану банків	Основні методи аналізу та оцінки фінансової стійкості, що застосовуються у системах моніторингу
1.	Системи коефіцієнтного аналізу та аналізу однорідних груп	BAKIS (Німеччина), Bank Monitoring Screens — BMS (США).	метод порівняння фактичних значень відповідних показників з встановленими нормативними (плановими) значеннями; метод порівняння фактичних значень показників з середніми їх величинами по групі однорідних банків;
2.	Рейтингові системи оцінки: - «іспайтсерські» - «системніші»	CAMELS (США); CAMELS (Україна); CAMELS (Польща, Чехія, Словаччина, Туркменістан, Казахстан, Узбекистан, Вірменія, країни Балтики); UBSS (США); CAMEL (РФ); BOPEC (США); CAMFO (США); ROCA (США); CAEL (США); PATROL (Італія); ORAP (Франція); CAMEL S (в складі BASIC) Аргентина.	індексний метод; бальний метод; метод порівняння з показниками банків-лідерів; факторний аналіз; метод порівняння фактичних значень показників з середніми їх величинами по групі однорідних банків;
3.	Системи комплексної оцінки банківського ризику	RAST (Нідерланди), RATE (Великобританія).	індексний метод; експертний метод;
4.	Статистичні моделі: - розрахунок рейтингів та Рейтингових позичень - прогнозування банкрутств і «оживлення» - очікуваних збитків	SEER Rating (США), SCOR (США); SEER Risk Rank (США), Bank Calculator — OCC (США); S.A.B.A (Франція).	дискримінаційний аналіз; кореляційний аналіз; аналіз темпів зростання значень певних показників; факторний аналіз; регресійний аналіз; метод аналізу динаміки та побудови тренду;
5.	Макро- та мікро-руденційний аналіз	Система ПФУ, стрес-тестування (країни-члени МВФ).	сценарний аналіз; аналіз чутливості портфелів; метод розрахунку максимальних втрат.

Зокрема, сучасні підходи до організації моніторингу фінансового стану банків можна класифікувати наступним чином :

- 1) коефіцієнтний аналіз та аналіз однорідних груп (Німеччина, США);
- 2) рейтингові системи оцінки, що передбачають ранжування банків (США, Італія, Франція, Росія, Україна, Польща, Чехія, Словаччина, Туркменістан, Казахстан, Узбекистан, Вірменія, країни Балтики);
- 3) комплексні оцінки банківського ризику (Великобританія, Нідерланди);
- 4) статистичні моделі (системи "попереднього реагування") (США);
- 5) макропруденційний аналіз (країни-члени МВФ).

Застосування кожного з цих підходів передбачає виконання відповідних завдань, зокрема: 1) оцінку поточного фінансового стану (стійкості); 2) прогнозування майбутнього фінансового стану; 3) визначення категорії ризику; 4) кількісний аналіз та певні статистичні процедури.

Варто відзначити, що рейтингові системи, коефіцієнтний аналіз, комплексні оцінки банківських ризиків забезпечують оцінку поточного фінансового стану комерційних банків, тобто оцінку їх фінансової стійкості на певну дату. Для оцінки фінансової стійкості банку в майбутньому призначені статистичні моделі.

У міжнародній банківській практиці здебільшого використовують недержавні рейтинги, перевагою яких є їх відкритість. Публікація рейтингів незалежними агентствами дає змогу самостійно вибрати банк, який відповідає необхідним критеріям. Об'єктивність таких рейтингів значною мірою залежить від достовірності даних і системи використовуваних показників.